

دانشگاه تربیت معلم سبزوار

دانشگاه تربیت معلم سبزوار

پایان نامه جهت دریافت درجه کارشناسی ارشد

:

بررسی سیر تحول اندیشه و شعر فدوی طوقان و نقش وی در ادبیات

مقاومت فلسطین

استاد راهنما :

دکتر حسین میرزائی نیا

استاد مشاور:

دکتر محمد علی طالبی

نگارش :

منیژه علیخانی ثانی ابدال آبادی

. / .

تقدیم به بانوی دو عالم حضرت زهرا (س) و سلاله پاکش

وبه همه مردان و زنان مبارز راه آزادی

وبه پدر و مادرم به پاس تمام رنج هایشان

تقدیر و تشکر

خدای بزرگ را شاکر و سپاسگزارم که این نعمت را به بنده حقیر ارزانی داشت تا بتوانم با تمام مشکلات موجود، این دوره را به پایان برسانم. در اینجا بر خود لازم می دانم تا تشکر قلبی خود را از تمام کسانی که مرا در این راه کمک نموده اند ابراز نمایم .

تشکر صمیمانه خود را از زحمات صادقانه استاد راهنمای گرامی ام، آقای دکتر حسین میرزائی نیا ابراز می دارم. همچنین از استاد مشاور گرامی، آقای دکتر محمد علی طالبی که در طول دوره تحصیلی محبت های پدرانۀ شان شامل حال بود تشکر و قدر دانی می نمایم. بر خود واجب می بینم از زحمات گروه محترم ادبیات عرب دانشگاه تربیت معلم سبزوار کمال تشکر و قدر دانی را داشته باشم. همچنین از آقای دکتر ابوالفضل رضایی استاد محترم دانشگاه شهید بهشتی تهران، خانم دکتر نرگس گنجی استاد گرامی دانشکده زبانهای خارجی دانشگاه اصفهان و آقای علی احمدی دانشجوی دکترای فیزیک دانشگاه صنعتی شریف به پاس همه همراهی ها و همکاری هایشان در تهیه منابع تشکر و قدر دانی می کنم. همچنین از زحمات کارکنان محترم کتابخانه دانشگاه کمال تقدیر و تشکر را دارم.

چکیده:

یکی از رسالت‌های مهم شعر، رسالت ملی و اجتماعی و توجه به مردم و سرنوشت آنان می‌باشد. این موضوع فراتر از منافع شخصی، عاملی در راه تحول و سازندگی ملت‌هاست، از این رو شاعر در برابر اجتماع و ملت خود مسئولیتی خطیر به عهده دارد که باید آن را در راه خدمت به ملت و میهنی که بدان وابسته است، به کار گیرد.

خانم فدوی طوقان نیز یکی از این شاعران بود که وظیفه‌ی خود را به خوبی در قبال جامعه و مردمش انجام داد، فدوی که دوران کودکی و نوجوانی سختی را گذرانده بود، همیشه از ظلم و ستمی که به خاطر قید و بندهای آن روز جامعه‌ی نابلس گریبانگیر زنان جامعه‌ی عرب بود رنج می‌برد، به همین دلیل در دوره اول ادبش شعر وی شیپوری بود که این ظلم و ستم را فریاد می‌زد، فدوی در بیان عواطف خود در زمینه عشق و معشوق، خصوصیات زنان و ... بسیار صادق بود و او رادر واقع شاعری درون‌گرا گفته‌اند که فارغ از حوادث اجتماعی: فقط به خود و مصائب خویشتن می‌پرداخت. اما وقوع فاجعه ۱۹۶۷ م که در واقع همچون زلزله‌ای ویرانگر برای مردم و سرزمین فلسطین بود فدوی را نیز از این درون‌گرایی بدر آورد و به شعر او سمت و سوی تازه‌ای داد شعرویی، کلامی حماسی شد که دیگر به دردها ورنجهای شخصی نمی‌پرداخت بلکه چون سلاحی آتشین ر برابر مصائب جامعه‌اش اعلام حضور نمود به دفاع از مردم و سرزمینش با زبان شعر پرداخت:

کلمات کلیدی: شعر معاصر عرب، فلسطین، ادبیات مقاومت، فدوی طوقان

فهرست مطالب

فصل اول

۱-۱	مقدمه	۲
۲-۱	بیان مسئله	۴
۳-۱	فرضیه ها	۵
۴-۱	اهداف	۵
۵-۱	سابقه	۶
۶-۱	روش تحقیق	۶

فصل دوم

شعر مقاومت فلسطین

۱-۲	تعریف ادب مقاومت	۸
۲-۲	مضامین بارز شعر مقاومت	۱۴
۱-۲-۲	غربت و شوق	۱۴
۲-۲-۲	سرزمین	۲۱
۳-۲-۲	مبارزه طلبی	۲۷
۴-۲-۲	شهید	۳۲
۳-۳	شعر قبل از فاجعه ۱۹۴۸	۳۹
۴-۳	شعر بعد از فاجعه ۱۹۴۸	۴۳
۵-۳	نقش زنان در ادبیات مقاومت	۴۷

..... فصل سوم

.. زندگی شخصی شاعر

۱-۳	تولد و محیط خانوادگی	۵۸
-----	----------------------	----

۶۱.....	۲-۳-کودکی فدوی.....
۶۴.....	۳-۳-فدوی و پدرش.....
۶۸.....	۴-۳-فدوی و مدرسه.....
۷۳.....	۵-۳-خودکشی فدوی اوج رنج او.....
۷۴.....	۶-۳-نقش ابراهیم طوقان در زندگی فدوی.....
۷۹.....	۷-۳-فدوی و سفر به انگلیس.....
۸۱.....	۸-۳-فدوی و فعالیت های سیاسی.....
۸۵.....	۹-۳-وفات.....

فصل چهارم

حیات ادبی شاعر قبل از سال ۱۹۶۷م

۸۷.....	۱-۴-فدوی و ورود وی به عالم شعر.....
۹۳.....	-دلیل چاپ اشعارش با نام مستعار.....
۹۵.....	۲-۴-فدوی و سبک کلاسیک.....
۹۸.....	۳-۴-فدوی و اسلوب رومانتیک.....
۹۸.....	۱-۳-۴-ویژگی های سبک رومانتیک و دلیل گرایش فدوی به آن.....
۱۰۲.....	۲-۳-۴-مضامین بارز در اشعار رومانتیک فدوی.....
۱۰۲.....	۱-۲-۳-۴-عشق.....
۱۰۵.....	۲-۲-۳-۴-حزن.....
۱۱۱.....	۳-۲-۳-۴-طبیعت.....
۱۱۵.....	۴-۴-فدوی و شعر نو.....
۱۱۷.....	۵-۴-فدوی شاعر عشق و درد.....
۱۱۷.....	۱-۵-۴-عشق در زندگی و شعر فدوی.....
۱۳۳.....	۲-۵-۴-رثاء در شعر فدوی.....
۱۴۵.....	۶-۴-آثار ادبی فدوی.....

- ۱۴۵.....آثار شعری ۱-۶-۴
- ۱۴۷.....آثار نثری ۲-۶-۴
- ۱۴۸.....جوایز ادبی فدوی ۷-۴

فصل پنجم

حیات ادبی شاعر بعد از سال ۱۹۶۷ و نقش وی در ادبیات مقاومت فلسطین

- ۱۵۱.....تاثیر فاجعه ۱۹۶۷ م بر شخصیت و شعر فدوی ۱-۵
- ۱۵۳.....مراحل دگرگونی شعر فدوی ۲-۵
- ۱۵۳.....واقعگرایی ۱-۲-۵
- ۱۵۵.....جلوه های مکتب واقعگرایی در شعر فدوی ۲-۲-۵
- ۱۵۷.....سمبولیسم ۳-۲-۵
- ۱۵۷.....مفهوم لغوی واصطلاحی نماد ۱-۳-۲-۵
- ۱۶۱.....نماد در شعر فلسطین ۲-۳-۲-۵
- ۱۶۲.....نماد در شعر فدوی ۳-۳-۲-۵
- ۱۶۳.....الف: طبیعت جاندار.....
- ۱۷۲.....ب: طبیعت بی جان.....
- ۱۷۵.....ج: شخصیت ها.....
- ۱۸۲.....مضامین بارز اشعار ملی فدوی ۳-۵
- ۱۸۲.....سرزمین فلسطین ۱-۳-۵
- ۱۹۳.....شهادت ۲-۳-۵
- ۲۰۱.....آوارگان ۳-۳-۵
- ۲۰۵.....اشغالگران ۴-۳-۵
- ۲۱۳.....تحولات موضوعی اشعار فدوی ۴-۵
- ۲۱۳.....مضامین شعری ۱-۴-۵

- ۲۱۴..... ۲-۴-۵: زبان شعری فدوی
- ۲۱۵..... ۳-۴-۵: خیال شعری
- ۲۱۶..... ۵-۵: نقش فدوی در ادبیات مقاومت.....
- ۲۱۹..... ۶-۵: شعر و شخصیت فدوی از نگاه دیگران
- ۲۱۹..... ۱-۶-۵-ادبیان
- ۲۲۰..... ۲-۶-۵: اهل سیاست.....
- ۲۲۲..... نتیجه.....
- ۲۲۳..... ۷-۵-ترجمه برخی از اشعار ملی فدوی.....
- ۲۲۳..... ۱-۷-۵:رسالة الى طفلين في الضفة الشرقيه.....
- ۲۲۹..... ۲-۷-۵: من صورالاحتلال الصهيوني.....
- ۲۳۲..... ۳-۷-۵-حمزه.....
- ۲۳۶..... ۴-۷-۵-حين تنهمر الانباء السيئه.....
- ۲۳۷..... ۵-۷-۵-جريمة القتل في يوم ليس كالايام.....
- ۲۳۹..... ۶-۷-۵-حرية الشعب
- ۲۴۳..... چکیده پایان نامه به عربی.....
- ۲۶۱..... فهرست اعلام
- ۲۶۶..... فهرست اماکن
- ۲۶۹..... منابع.....
- ۲۷۹..... چکیده پایان نامه به انگلیسی.....

فصل اول

مقدمه و

کلیات

۱-۱- مقدمه:

در شعر امروز جهان عرب، شعر فلسطین و شعر برای فلسطین جایگاه ویژه‌ای دارد. اغلب شاعران عرب و غیر عرب در باب فلسطین شعر سروده‌اند و برخی از این شاعران نام فلسطین بزرگترین اندیشه در شعرشان به شمار می‌رود، برای مثال عبدالوهاب البیاتی در مقطعی و نزار و قبانی و مظفر النواب در بسیاری از مقاطع زندگی شاعرانه‌ی خود از فلسطین گفته‌اند، این در کنار دیگر شاعرانی همچون محمود درویش سمیح القاسم، توفیق زیاد و ... است که تقریباً می‌توان گفت تمام زندگی شاعرانه‌ی آنان وقف فلسطین و مسائل آن شده است.

ادبیات همیشه آینه‌ی روزگار و تصویرگر جامعه است، شعر فلسطینی نیز از دیرباز چنین رسالتی را بردوش داشته است و همیشه آینه‌ی تمام نمای شادی‌ها و غم‌ها، دغدغه‌های مردم و سرزمین فلسطین بوده است و شاعران ادب مقاومت تمام تلاش خود را نموده‌اند که با بردوش گرفتن این سلاح آنها نیز سهمی در مبارزه برای وطن و دفاع از

سرزمین را داشته باشند. و این رسالت مختص به گروه یا حزب یا زنان یا مردان شاعر نبوده است، یعنی می‌توان گفت این رسالتی همگانی است در میان شاعران ادبیات مقاومت، و هر یک از آنها خود را ملزم به ادای این رسالت می‌بینند و برای هر چه بهتر انجام دادن آن از هر وسیله‌ای چه رمز و اسطوره چه واقعیت و چه خیال و ... در شعر مدد می‌گیرند تا با تمام توان و هنر خویش فریاد مظلومیت و حقانیت مردم سرزمین فلسطین را به گوش خفتگان و یا آنان که خود را به خواب غفلت زده‌اند برسانند.

یکی از این شاعران نامدار ادب مقاومت خانم فدوی طوقان است، شاعری که از نزدیک شاهد درد و رنج مردم خویش بود و هیچ گاه حاضر به ترک سرزمین خویش نشد و در واقع جزئی از همان مردم بود که شعر و هنر خویش را وقف آنان نمود، و از شعر سلاحی برنده برای دفاع از آنان ساخت، ما در این پژوهش برآنیم تا تحولات ادبی خانم فدوی طوقان را که متأثر از تحولات جامعه‌اش است را بررسی نموده و روشن نماییم که چگونه ایشان از هر سبک و روشی برای بهتر بیان نمودن مفهوم و معنای مورد نظر خویش در باب مسئله وطنش مدد گرفته است. این پژوهش شامل پنج فصل است که فصل اول شامل کلیات تحقیق همچون مقدمه، بیان مسئله، اهداف تحقیق و ... است و در فصل دوم به تعریف شعر مقاومت و مفاهیم بارز آن شعر قبل و بعد از فاجعه ۱۹۴۸م و نقش زنان در شعر مقاومت پرداخته‌ایم. فصل سوم تحقیق را به زندگی شخصی و شخصیتی خانم طوقان و مسائلی که او در کودکی و جوانی و ... با آن برخورد نموده است و به نوعی در شخصیت او

تاثیر داشته است اختصاص داده‌ایم، فصل چهارم شامل حیات ادبی خانم طوقان تا قبل از ۱۹۶۷م مفاهیم بارز شعری او (با توجه به اینکه وی در این دوره یکی از بزرگترین شاعران رومانتیک بوده است) آثار ادبی شاعر، جوایز ادبی وی و... اختصاص یافته است و فصل آخر پژوهش به بررسی شعر خانم طوقان بعد از فاجعه‌ی ۱۹۶۷م و تغییر سبک و اسلوب شعری ایشان و نقش وی در ادبیات مقاومت اختصاص دارد.

هر چند که در این پژوهش تمام سعی بر آن بوده که حق مطلب بخوبی ادا شود ولی مطمئناً این کار نیز کم و کاستی‌های فراوانی دارد که امیدوارم خوانندگان گرامی این عیب و نقص‌ها را بر بنده ببخشایند.

۱-۲- بیان مسئله :

مسئله‌ی فلسطین یکی از مهمترین مسائل تاریخ معاصر عرب است که ذهن ادبای عرب و غیرعرب بسیاری را به خود معطوف داشته است. و این موضوع باعث به وجود آمدن شاخه‌ی جدیدی از ادبیات با عنوان ادبیات مقاومت فلسطین شده است. شاید به جرات بتوان گفت که تقریباً تمام ادبای معاصر در مورد فلسطین و مسائل آن دارای آثاری هستند و با دیدگاه‌های مختلف به این موضوع پرداخته‌اند.

یکی از شاعران این شاخه از ادبیات خانم فدوی طوقان است که نام او در کنار دیگر شعرای بنام ادب مقاومت همچون: محمود درویش، سمیح قاسم، جبرا ابراهیم جبرا، خانم سلمی خضراء الجیوسی، توفیق زیاد و... خودنمایی می‌کند.

شعر و ادب فدوی دچار فراز و نشیب‌های بسیاری است، از لحاظ اسلوب می‌توان او را شاعری رومانتیک، رمزگرا و حتی واقع‌گرا به حساب آورد و از لحاظ محتوا شعر او در مرحله اول حیات ادبش شعری صادق است که به خوبی توانسته است تجارب زنانه را در زمینه‌ی عشق و زن و... به تصویر بکشد، شعر او در این دوره در واقع فریادی علیه دیدگاه‌های حاکم بر جامعه‌ی عرب نسبت به زنان است.

اما بعد از فاجعه‌ی ۱۹۶۷ م شعر فدوی از لحاظ محتوا به سمت و سوی دیگر سوق یافت و بیشتر به موضوعات مقاومت و دردها و مسائل مردم و سرزمینش پرداخت ما در این پایان نامه در پی آنیم که بدانیم:

۱- شعر فدوی از لحاظ اسلوب چه سیر تحولی را پشت سر گذاشته است؟

۲- شعر وی بعد از سال ۱۹۶۷ م دچار چه تغییر و تحولاتی در محتوا شد؟

۱-۳- فرضیه‌ها:

۱- فدوی در آغاز حیات ادبیش صاحب اسلوب رومانتیک و بعد از اشغال

سرزمینش برای بیان مفهوم مورد نظرش از اسلوب سمبولیسم مدد گرفته است.

۲- شعر فدوی پس از سال ۱۹۶۷ م شعری متعهد به مردم و سرزمینش است.

۱-۴- اهداف :

۱- بررسی سیر تحول شعر فدوی همراه با تحولات جامعه‌اش

۲- بررسی دیدگاههای فدوی نسبت به فلسطین و مسائل آن از طریق بررسی

شعرش

۳- نقش فدوی در ادبیات مقاومت فلسطین

۱-۵- سابقه‌ی تحقیق:

در ادب فارسی و عربی در زمینه‌ی ادبیات مقاومت فلسطین پژوهش و تحقیق کم نیست که می‌توان به پژوهش‌هایی همچون: ۱- رساله‌ی دکترای آقای: حسنی محمود حسین با عنوان: ادب المقاومة الفلسطينية: جامعة القاهرة رقم ۱۰۶۱ و یا: رساله‌ی دکترای آقای: هاشم صالح مناع با عنوان: القضايا القومية في الشعر المرأة الفلسطينية، جامعة کویت، ۳: رساله‌ی کارشناسی ارشد آقای علی‌اکبر مرادیان قبادی با عنوان: تاریخ و تطور الادب الفلسطيني، دانشگاه تهران و ... اشاره نمود.

اما به نظر می‌رسد در این میان به شعر و ادب زنان و نقش آنان در ادب مقاومت کمتر پرداخته شده است که در این پایان‌نامه سعی بر آن است تا به این موضوع پرداخته شود.

۱-۶- روش تحقیق:

۱- روش تحلیل محتوا مبتنی بر بررسی اسناد و مدارک با رویکرد نقد اجتماعی و بررسی

شعر شاعر و تاثیر او از جامعه و وقایع آن.

۲- روش مبتنی بر نقد روانشناسی با بررسی و انعکاس شخصیت، عقاید و اندیشه‌های شاعر

در شعرش.

فصل دوم :

(شعر مقاومت
فلسطین)

۱-۲ تعریف ادب مقاومت:

برای ادبیات مقاومت به طور عام و شعر مقاومت به طور خاص تعاریف گوناگونی توسط ادیبان و ناقدان ارائه شده است که در آن به مضامین این ادبیات، ویژگی‌های بارز آن و هدف اساسی این نوع ادبیات اشاره شده است. مثلاً برخی در تعریف ادب مقاومت اینگونه گفته‌اند: «شعر یا نثری که ظلم و ستم استعمار را آشکار می‌سازد و به بیان بیداری طبقات مختلف یک ملت در برابر این ظلم و تلاش برای چیرگی بر آن و نشر ارزشهای والای مقاومت می‌پردازد، مانند ضرورت صبر و فداکاری ترجیح منافع ملت بر منافع خویش. بزرگداشت شهدا و قهرمانان...»^۱

دکتر سالی مشالی در این مورد معتقد است «ادب مقاومت فریادی است در گوش ملت‌ها برای بیداری آنان و نیز برای دفاع از ارزشهای والای دینی و ملی... و دفاع از هویت خویش و مبارزه برای آزادی و آزدگی»^۲

محمود درویش نیز معتقد است: «شعر مقاومت طغیان و سرکشی است در برابر شرایط

<http://www.islam on line. net>
<http://www. ikhwan on line .com>

۱ - السيد نجم، ادب المقاومة
۲ - ادب المقاومة، حروب الاقلام و الكلمات:

موجود همراه احساس و آگاهی عمیق برای تغییر شرایط غیر معقول، این نوع شعر در ابتدا به بیان دردها و ستم‌های وارده بر مردم فلسطین می‌پردازد و سپس آنان را دعوت به ستیز و مبارزه علیه دشمن می‌نماید. بنابراین تلاش شاعر باید بر آن باشد که شعر وی تأثیرگذار باشد به این منظور شاعر باید با مسائل جامعه و انقلاب‌های آن همراه باشد.^۱»

دکتر «فانون» با توجه به وظیفه‌ی خطیر این نوع ادبیات آن را اینگونه تعریف می‌نماید «ادب مقاومت واقعی ادبی است که مردم را با تمام قوا دعوت به مبارزه برای حفظ کیان قومی نماید. این نوع ادبیات سبب بالا رفتن آگاهی و هدفمندی در میان مردم می‌شود و در واقع این ادبیات همچون مبارزی مسئولیت بسیاری از امور را بر عهده می‌گیرد و شعر و قصه و نمایشنامه‌ی آن دارای رسالتی والا هست.^۲»

از این تعاریف اینگونه برمی‌آید که ادبیات مقاومت و مخصوصاً شعر چیزی جز رویارویی در برابر استعمار و فشارهای موجود نیست که در آن کلام و سخن سرایی جایگزین تفنگ و زره‌پوش در میدان‌های جنگ و نبرد می‌شود. و زمانی که کارآیی اسلحه‌ی جنگی فروکش نماید کلام شعر مقاومت دست به کار شده و انجام وظیفه می‌نماید و در کوتاه مدت یا درازمدت و با توجه به کارآیی و تأثیرگذاری خود در میدان کار زار به جولان می‌پردازد^۳

شعر مقاومت، شعری متعهد است که در خدمت منافع نظام مستبد حاکم و خواسته‌های آن نیست و این هدف را بطور صریح و بدون توجه به صنایع بدیعی و بدون هیچ‌گونه اغماضی بیان می‌دارد. ولی زمانی

۱ - نرگس گنجی، ویژگی‌های موضوعی فنی و فکری در شعر مقاومت، دانشگاه تربیت مدرس تهران، ۱۳۷۱، ص ۲۷
۲ - محمد علی ترکمان عزیزی، الکفاح فی ادب محمود درویش شاعر الارض المحتله، تربیت معلم سبزوار، ۱۳۸۴، ص ۵۴
۳ - حسین القصبی، الموت و الحیاة فی شعر المقاومة، انتشارات دارالرائد العربی، بی‌تا، بیروت، لبنان، ص ۱۲.

که فشارهای سیاسی زیاد می‌شود این نوع شعر برای بیان حقائق به رمز متوسل می‌شود و از زبان رمز برای بیان اغراض مدد می‌جوید؛ بنابراین شعر مقاومت نوعی شعر متعهد است که باید هدفمند باشد و رسالت شاعر و شعر مقاومت در این است که به مخاطبینش، شیوه برخورد با نظام مستبد و اصول مقاومت در برابر این نظام را بیاموزد^۱

می‌توان گفت شعر مقاومت چون قهرمانی است در صف اول جبهه و در مقابله با دشمن پیشگام است و شاعر رسالت شهادت طلب را در صف مقدم جبهه به دوش می‌کشد.^۲

بنابراین شعر فلسطین را می‌توان بخشی از شعر مقاومت به شمار آورد چرا که بر اصول فرهنگی و تاریخی و مشارکت با مردم فلسطین در میدان جنگ برای بقاء سرزمین و هویتشان پافشاری می‌کند. شعر فلسطین شعری ملی است که دردهای مردم را با زبانی که از لحاظ فکری و عاطفی با آنان تعامل دارد بیان می‌کند.^۳

این نوع ادبیات با اشکال گوناگون مصائب مردم فلسطین را بیان می‌دارد و احساس و عاطفه‌ی نویسنده را بر می‌انگیزد و به بهترین شکل ظلم و ستم استعمار و اشغالگران را نشان داده و مردم را به مبارزه و دفاع دعوت می‌نماید. و توجه آن بیشتر بر مقاصد شوم صهیونیسم و استعمار معطوف شده است. و شور و اشتیاق مردم آواره را و اطمینان آنها را به بازگشت به وطن ترسیم می‌نماید. اما به طور کلی می‌توان گفت که جوهره‌ی اصلی شعر مقاومت فلسطین آزادی سرزمین نه

۱ - وفادار کشاورز، سمیح القاسم شاعر الارض المحتله، دانشگاه تربیت معلم سبزوار، ۱۳۸۳، ص ۱۷.

۲ - هارون هاشم رشید، الشعر المقاتل فی الارض المحتله، انتشارات مکتبه العصریه، بی‌تا، صیدا، بیروت، ص ۱۳.

۳ - وفا دار کشاورز، سمیح القاسم شاعر الارض المحتله، ص ۱۸.

از جنگ یهود که از جنگال صهیونیزم است.^۱

تنها رشته‌ای که قصائد شعر مقاومت را به هم ربط می‌دهد مصیبت‌های وارده بر ملت

فلسطین است که هر روزه بخاطر شرایط ظالمانه‌ی اشغال، با آن مواجه‌اند.^۲

در ادبیات فلسطین، شعر پیشتاز است، نه بدان جهت که در طول قرون گذشته در میان عربها

هنر ادبی بارز و تا حد زیادی منحصر به فرد بوده است، بلکه بدان جهت است که شعر در نفوذ میان

توده‌ها و شوراندن و به هیجان آوردن آنان از قدرت بیشتری برخوردار بوده است. همچنین بدان سبب

که شعر در میان مردم به سهولت انتشار می‌یافته است در همه انقلاب‌ها و جنبش‌های جهان این شعر

است که خون را در رگ‌های مبارزان به جوش آورده و صلابت و مقاومت مردمی و شعارهای

حماسی را به مبارزان فلسطینی هدیه نموده است؛ در حالی که قصه و نمایشنامه و امثال آن نقش

ثانوی داشته‌اند، که البته شاید بدان جهت است که این نوع ادبی، در ادبیات عرب نو و جدید می‌باشد.

شاید بتوان گفت که ظهور حقیقی شعر فلسطین در آغاز قرن بیستم در پاسخ به حوادث

عظیمی است که در این برهه از زمان اتفاق افتاده است. از جمله:

(۱) برنامه‌های صهیونیستی که در این زمان آشکارا ظهور یافت.

(۲) قانون اساسی عثمانی (۱۹۰۸ م) (۳) وقوع جنگ جهانی اول و قیام شریف حسین ۱۹۱۶ م

و دیگر اعلامیه بالفور (۱۹۱۷ م) تا آغاز قیومت انگلیس (۱۹۲۲ م)

۱ - غالی شگری، ادب المقاومة، ترجمه محمد حسین روحانی، نشر نو، ۱۳۶۲، تهران، ص ۳۹۸.

۲ - هارون هاشم رشید، شعر المقاتل فی الارض المحتله، صص ۸۵، ۸۴.